

Ida Horvat

DJELATNOST JOSIPA SZEPA U OSIJEKU

Na početku i tijekom prve polovine 20. stoljeća u Osijeku djeluju renomirane tvornice pokućstva Josipa Povischila i Rudolfa Kaisera (od 1884. do kraja 1904. združene u Tvornicu »Povischil-Kaiser«),¹ te Tvornica J. Božić, osnovana 90-tih godina 19. stoljeća² i druge manje tvornice. Izrađivan je mnogovrsni, veoma kvalitetni namještaj u skladu s potrebama i ukusom tadašnjeg tržišta, iako pomalo u zaostatku za evropskim stilskim tokovima.

U oblikovanju i izradi namještaja toga razdoblja značajnog udjela je imao i drvorezbar, stolar i kipar JOSIP SZEPE. Njegov rad nam je poznat po sačuvanom namještaju u Muzeju Slavonije i drugim osječkim ustanovama i privatnim kućama, obrednim predmetima i mobilijaru crkvenih interiera, kao i podacima, što ih je sam sakupio i u svojoj korespondenciji ili usmeno prenio marnom istraživaču povijesti Osijeka, dr. Danici Pinterović. Osim ovih podataka koji su podložni subjektivnosti sjećanja — budući da ih je Szép zabilježio u kasnim godinama života u njegovoj ostavštini su i poneki osobni dokumenti i korespondencija i potvrde pojedinih naručitelja. Na temelju navedenog materijala, kao i novinskih osvrti i izložbenih kataloga iz razdoblja njegova rada, moguće je donekle rekonstruirati Szepovu bogatu i raznoliku djelatnost.

Život i rad

Josip Szép je rođen u Makóu u Mađarskoj, 5. 3. 1885. godine. Osnovnu školu, umjetnu stolariju i rezbarstvo završio je u Somboru. Nakon izučavanja dekorativne umjetnosti i unutrašnje arhitekture u Budimpešti, radio je kao stolar i drvorezbar na području Austro-Ugarske, zatim u Njemačkoj, Rumuniji i Bugarskoj.

1903. godine Szep dolazi u Osijek i zapošljava se u tada već renomiranoj Tvornici pokućstva i alata Josip Povischil³ — današnjoj Mobiliji »Ivo Marinković«. Kako sam kaže u svojoj autobiografiji, odmah je dobio posao, jer su u Tvornici upravo bili izgorjeli strojevi za rezbarenje. Radio je u Kiparskom odjelu kao kipar, drvorezbar i crtač namještaja. Osim toga, podučavao je mlade radnike, te se u

1. Spisi Sudbenog stola Osijek, br. 462—3092, 1894 — Historijski arhiv Osijek.

2. Essegger Bote; Illustrierter Kalendar — Osijek, 1897.

3. Szep, Josip: autobiografski podaci, rukopis u MSO.

Tvornici još i danas spominje kao vrsni učitelj drvorezbarskog umijeća. Najpoznatiji njegov učenik, drvorezbar Petar Gibičar radio je i u Szepovoj samostalnoj radionici.⁴

U vrijeme Szepova rada u Tvornici Povichil izrađivane su mnogovrsne garniture namještaja i posoblja u duhu historicizma i eklekticizma. Najviše je podražavan barokni namještaj, a primjenjivani su i oblikovani i dekorativni elementi renesansnog namještaja. To je razdoblje označeno vrlo bogatom proizvodnjom tehnološki i izvedbeno kvalitetnog namještaja, izrađivanog u serijama. Takva proizvodnja iziskivala je veoma pomnu ručnu obradu, koju su Szep i ostali radnici u Kiparskoj radionici uspješno obavljali. Stilske promjene u izradbi namještaja, te sužavanje proizvodnje na pojedine vrste — posebno stolice — nastupaju u Tvornici Povichil, uglavnom, poslije prvog svjetskog rata.

Iz razdoblja koje je Josip Szep proveo u Tvornici Povichil, sačuvano je u Muzeju Slavonije nekoliko primjeraka namještaja koji svjedoče o Szepovoj orijentaciji ka renesansnim uzorima. Dio tog namještaja — četiri stolice i veliki reprezentativni stol — izradio je za vlasnika Tvornice Josipa Povichila ili za njegova sina Rudolfa. Dok su stolice (sl. 1) izrađene po predlošku — rezbarenoj pseudorenesansnoj stolici, donešenoj navodno iz Italije — veliki stol (sl. 2) je Josip Szep izradio po vlastitom nacrtu. Veliku ploču stola postavio je na nosače u obliku sjedećih, donekle stiliziranih lavova, koje Szep često varira i na svojim kasnijim izrađevinama. Iz istog vremena je i kabinetски stolić, komponiran s lavovima-nosačima kao i psiha ukrašena reljefnim motivima i figuralnim ukrasnim elementom, krilatog ženskog lika izvedenog u punoj plastici nešto manjih dimenzija od naravne. (sl. 3). Evidentno je na ovim radovima Szepovo veliko rezbarsko umijeće, koje je u opreci s punom plastikom, često naivno i čak nevješto izvedenom, što će se manifestirati i na kasnijim njegovim radovima.

1914. godine Josip Szep napušta Tvornicu Povichil. Prema otpusnom pismu od 3. listopada,⁵ odlazi na vlastiti zahtjev, dok Szep u svojoj biografiji kaže da su tada svi radnici bili otpušteni zbog ratnih uvjeta. Podatak nije moguće utvrditi, budući da arhiva Tvornice nije sačuvana.

Od 1916. do 1918. Szep radi u osječkoj Tvornici žigica kao nadziratelj.⁶ Razdoblje između 1918. i 1922. nije nam dovoljno poznato. U to vrijeme je boravio u Makedoniji, proučavajući inventar tamošnjih crkava i manastira. Ta iskustva su mu bila dragocjena u kasnijem radu. U Ohridu je radio i kao nastavnik u rezbarskoj školi.⁷

Pretpostavljamo da je 1922. već radio samostalno, iako bez obrtnice, jer te godine moli dozvolu za obrt, a 1923. dobiva jugoslavensko državljanstvo⁸ (do tada je bio mađarski državljanin).

Iz arhivskih dokumenata saznajemo da je Ministarstvo trgovine u Zagrebu 2. 6. 1924. godine odobrilo Josipu Szepu da se može baviti »kiparskim obrtom« i izdaje mu odgovarajuću obrtnicu.⁹ Nije nam poznato gdje je Szepova radionica tada

4. Szep, J: dokumenti u MSO.

5. Ibidem

6. Ibidem

7. Mišković, Lazar, M: Josip Szep, veliki prijatelj Srpske crkve — Pravoslavlje (Beograd) — 5/1971), 96—97 (18.3), str. 16.

8. Uruđbeni zapisnici, Historijski arhiv Osijek, 1922. 1 1923.

9. Uruđbeni zapisnik, Historijski arhiv Osijek, br. 16214 (2. 6. 1924).

bila. Prvi podatak o njoj lokaciji imamo iz 1929. godine,¹⁰ kada se radionica nalazila u Tvrdi na tadašnjem Karađordevom trgu broj 9 (danas Partizanski trg 5), u kući osječkog trgovca Krvarića, koja je poslije drugog svjetskog rata u sklopu Muzeja. Radionica je, prema iskazu Szepovog učenika, stolara Josipa Markovića koji je ondje naukovao 1930. godine, bila smještena u posljednjoj prostoriji današnje Knjižnice Muzeja na katu, dok je u prizemlju bila dobro uređena trgovina namještaja.

Po ocjeni onovremenih novina, »Hrvatske obrane«,¹¹ Szepova radionica je bila »moderna radnja za izradbu antiknog namještaja, crkvenih uređaja, luster, kandela i dr.«

Szep je u tom plodnom razdoblju od 1924. do drugog svjetskog rata izrađivao luksuzni i reprezentativni namještaj po narudžbi za ugledne osječke građane. U spomenutom napisu iz »Hrvatske obrane« navode se imena dr. Rudolfa Wagnera, dr. Julija Batoryja, dr. Karla Weissmanna i ljekarnika Rejsnera u Donjem Miholjcu. Na žalost, nije bilo moguće pronaći ništa od namještaja iz navedenih kuća. Sačuvano je ponešto Szepovog namještaja kod drugih osječkih obitelji i u raznim ustanovama.

Oprema profanih interiera, izuzetno značajna za Szepovu osječku djelatnost, na žalost, nije sačuvana. U spomenutom novinskom članku, kao i u Szepovoj biografiji, navodi se izuzetno vrijedan drvorezbarski rad na opremi osječke Ljekarne Tarnik u Kolodvorskoj ulici (danas Ul. Braće Radić br. 34), koja je za vrijeme drugog svjetskog rata uništena. Na žalost, ne postoji nikakva arhivska niti foto-dokumentacija ovog značajnog Szepovog rada.

Szep je radio i na profanim interierima izvan Osijeka. U svojoj biografiji navodi da je u Belom dvoru u Beogradu radio kasetirane stropove.

Zanimljivo je što Szep kaže o načinu rada u svojoj radionici, što je karakteristično za obrtničku izradu namještaja tog vremena uopće. Radio je sve poslove, od obrade »talpe« — daske, do crtanja i ponekad projektiranja namještaja, sve do rezbarenja ukrasa. Budući da je obavljao značajni dio proizvodnje namještaja u Osijeku, za veće poslove je morao angažirati i pomoćnike koji se navode kod opisa pojedinih značajnih radova.¹² O uspješnosti Szepove radionice svjedoči i činjenica da je 1929. godine Szep izlagao na Oblasnoj gospodarskoj izložbi i VII Velesajmu u Osijeku, kao »drvorezbar i kipar«¹³ te 1930. godine na VIII Velesajmu. U katalogima izložbi, na žalost, nisu navedeni izložci.

U skladu s ukusom i potrebama svojih naručitelja, Josip Szep je, uglavnom, izrađivao luksuzne blagovaonice od orahovine sa pseudobaroknim odlikama, bijelo lakirane spavaće sobe u stilu Luj XVI, reprezentativne radne sobe i kabinetske garniture po predlošku i u izuzetnim slučajevima po vlastitom nacrtu, te raskošne lustere, kućišta podnih satova, bogato izrezbarene okvire slika i ogledala, dijelove namještaja, na primjer psihe s figuralnim elementima i druge predmete. Szep je imao naručitelje i izvan Osijeka, tako je izrađivao namještaj za imućne naručitelje iz Beograda, Zagreba, Daruvara, Skoplja i drugih gradova.¹⁴ Od sačuvanih

10. Katalog: Oblasna gospodarska izložba i VII, Osječki velesajam, 31. VIII — 8. IX 1929 — Osijek, 1929.

11. Hrvatska obrana (Osijek) — 25/1929, 28 (13.7), str. 4.

12. Ibidem

13. Op. cit: Katalog, 1929. I 1930.

14. Szep, J: autobiografski podaci, MSO.

radova izvan Osijeka evidentirana je za sada garnitura stolica, naslonjača i sofe i psiha sa skulpturalnim dekorom, zatim okviri za slike i reljef iz 1930-tih godina, te rezbarena blagovaonica i spavaća soba iz 1940. god. u privatnom posjedu u Zagrebu.¹⁵

Osnovne značajke Szepovog građanskog namještaja, sudeći po sačuvanim primjercima, su visoka kvaliteta zanatske obrade i materijala, minuciozna izrada bujnog vegetabilnog dekora, podražavanje renesansnih i baroknih oblika i ukrasa, ponekad predimenzioniranih ili pak kombiniranih s vlastitim figuralnim ukrasima, koji radovima daju izvjesnu osobnost, ali obično na štetu općeg dojma. Opsjednut je pojedinim dekorativnim elementima, kao što su bujni akantus, volute, maskeroni i lavovi, te ih obilato aplicira na svoje radove. U njima je do vrhunca razvio i prezentirao svoje rezbarsko umijeće. Često varira i pojedine vrste namještaja, na primjer svoju varijantu renesansne stolice, kabinetски stolić s lavovima kao nosačima i druge. Za izradu namještaja najčešće upotrebljava orahovinu, močenu ili politiranu.

Osim stilskog namještaja Josip Szep se specijalizirao i za izradu crkvenog mobilijara i opreme, koje izrađuje u razdoblju između dva svjetska rata i u poratnom razdoblju. Kako sam kaže, zahvaljujući velikim dijelom, upravo, tom poslu uspio se održati u svom obrtu, koji je rapidno nestajao u vrijeme sve veće industrijske izrade namještaja, kao i prodora secesijskog i kasnije funkcionalnog posoblja. Izrađivao je rezbarene ukrase ikonostasa i ispovjedaonica i obredni pribor osječkih pravoslavnih i katoličkih crkava, zatim drvenu oplatu i lustere u episkopatu u Sremskim Karlovcima, te rezbarene urese slavonskih crkava (Vladislavci i drugdje).

Najveći i najznačajniji Szepov sakralni rad je opremanje ponutrice pravoslavne crkve Državnog dobra Belje u Kneževu, izgrađene 1929. godine¹⁶ i inspirirane srednjovjekovnim uzorima. Prema podacima iz već citiranog napisa u »Hrvatskoj obrani«, Szep je tu narudžbu dobio u konkurenciji s tri velike jugoslavenske tvrtke. Izradio je ikonostas i kraljevsko prijestolje od tamno-močene orahovine, te klupe za vjernike, luster i kandelabre od svijetle orahovine. Crkva je u drugom svjetskom ratu oštećena, te su danas u donekle obnovljenom interieru sačuvani fragmenti negdašnje opreme: nepotpuni ikonostas i prijestolje, te relativno dobro očuvane klupe.

Ikonostas je ukrašen rezbarenim pilastrima i vijencem u stilu »altdeutscha«, s majstorski izrađenim biljnim elementima. Ikone su zamijenjene novima — od originalnih je sačuvana samo kružna s gornjeg dijela ikonostasa i sada se čuva u svetištu crkve. Od prijestolja je ostao samo donji dio s dvostrukim izrezbarenim sjedalom i naslonom, kojem nedostaje pompezni vijenac s profiliranim lučnim okvirom unutar kojega je bio prozračni bujni ukras od rezbarenih vitica i lišća s kraljevskim insignijama i krunom na vrhu (sl. 4).

Klupe za vjernike ukrašene su bogatim biljnim izrezbarenim motivom s renesansnim reminiscencijama i stiliziranim geometrijskim ukrasom inspiriranim bizantskom umjetnošću.

Ovaj značajni Szepov rad, u kojem je sudjelovalo i osam pomoćnika, iako vezan za stroge crkvene kanone, odaje i njegov osobni pristup u realizaciji pomalo heterogene cjeline.

15. Iskazi vlasnika: M. i J. Krušić, Zagreb, L. R. i Z. V. Zagreb.

16. Hrvatska obrana, op. cit.

Od ostalih Szepovih sakralnih radova u osječkim crkvama, navodimo samo najznačajnije, za koje imamo dokumentaciju ili usmene podatke.¹⁷

Prema potvrdama pravoslavnih parohija i Szepove korespondencije s crkvenim poglavarima izradio je mnoštvo rezbarenih ikona, krstova i drugih obrednih predmeta, krstionica, relikvijara. Od većih radova spominje se projekt i rezbareni ukras ikonostasa u privremenoj bogomolji (prije izgradnje nove crkve) u Zmaj Jovinoj ulici u Donjem gradu, te kompletna unutrašnja oprema crkve Sv. Vaskrsenja u Ul. Braće Radić 34. Teško je danas odrediti što je ovdje Szepovo djelo, jer su u interieru u međuvremenu vršene preinake. Prema načinu rada, čini se da je krajnje pojednostavnjeni stilizirani rezbareni ukras ipak Szepov. Mora se pri tom uzeti u obzir i činjenica da je to rad iz 1960-tih godina. U ovoj crkvi su još dva Szepova obredna krsta. Budući da su to radovi iz poznih godina njegova plodnog života, nisu od osobite umjetničke vrijednosti.

Osim ovih radova, Szep je izradio i ispovjedaonice u žup. crkvi sv. Marije u Donjem gradu s rezbarenim baroknim ukrasnim elementima, Kristov grob u crkvi sv. Mihajla u Tvrdi i mnoge druge manje izradevine.

Navedena Szepova djelatnost odvijala se, uglavnom, u poratnim godinama. Iako je svoju renomiranu radionicu službeno zatvorio 1945. godine, i dalje je neumorno radio u svojoj kući u Ulici M. Gupca 30. Osim sakralnih, primao je i druge manje narudžbe, kao izradu grbova i štafetnih palica za razna poduzeća i drugo.

Uvijek nemirna duha, Szep se bavio i pronalazaštvom. Zaokupljao ga je problem konstruiranja automobila na parni ili električni pogon, a još više zaštita ljudi u prometu. Projektirao je svojevrсни štitičnik za automobile za neutraliziranje posljedica sudara i drugo. Prijavio je čak 10 patenata.

Izlagao je na izložbi izuma i pronalazaka u Zagrebu, 1972. godine, a Savez pronalazača i autora tehničkog unapređenja Jugoslavije snimio je s njim razgovor u okviru emisije »Pronalazači« TV Zagreb, u rujnu 1971. godine.¹⁸

Svojim dugogodišnjim plodnim radom Szep je označio jedno razdoblje u produkciji namještaja u Osijeku. Značajan je njegov pridonos obnavljanju drvorezbarskog obrta, kao i kvalitetnijoj izradi i oblikovanju mobličara i opremanja sakralnih i profanih interiera.

Odluke njegovih radova su, kako smo već naglasili, pomna ručna obrada i osobni pristup podražavanju historijskih stilova. Rjeđe kreira samostalno. U njegovim individualnim kreacijama prisutan je utjecaj pučke umjetnosti.

17. Szep, J: dokumenti, službena i osobna korespondencija i Mišković, L. M: usmeni podaci.

18. Szep, J: korespondencija sa Savezom pronalazača i autora tehničkog unapređenja Jugoslavije, 1971.

RADOVI JOSIPA SZEPA U MUZEJU SLAVONIJE

1. STOL ZA REPREZENTACIJU

Svijetlo politirana orahovina.

Individualna kreacija J. Szepa za vlasnika Tvornice Josip Povichil, oko 1914. Bez signature.

Veličina: vis. 80 cm, ploča: 3×250×100 cm.

Inv. broj U-174.

Masivna pravokutna ploča stola bez ukrasa, položena na četiri stilizirane lavlje figure izvedene u punoj plastici. Figure-nosači imaju svoja pravokutna podnožja.

Solidna obrada, individualni pristup i masivnost osnovne su odlike ovog Szepovog rada.

2. STOLICE (4 komada)

Orahovina prirodne boje.

Rad J. Szepa po predlošku donešenom navodno iz Italije, za vlasnika Tvornice Josip Povichil, oko 1914.

Veličina: vis. 115. cm; sjedalo 46×41 cm.

Inv. broj U-175/a-d.

Stolice imaju oblik renesansne stolice, tzv. »Klappstuhl« sa savijenim ukrštenim nogama i obodom sjedala spojenim s ručnim naslonom. Leđni naslon u obliku široke letvice, bogato ukrašene velikim rezbarenim maskeronima i biljnim ornamentom; flankiran je istaknutim ženskim poprsjima u punoj plastici. Na spoju nogu i sjedala nalazi se po jedan plastično izvedeni maskeron, a svi dijelovi stolice su ukrašeni rezbarenim motivom akantusa i vinove loze.

Zanimljivo je da je Szep, u izvjesnom smislu, dopunio pseudorenesansni predložak, na kojem je stražnja ploha naslona skromno ukrašena urezanim motivom, jer je na svojim stolicama i tu plohu izrezbario i tako pojačao vizuelni dojam.

3. STOL

Tamno močena ulaštena orahovina.

Rad J. Szepa po vlastitom nacrtu, u Tvornici Josip Povichil, oko 1914. Bez signature.

Veličina: vis. 66 cm; ϕ ploče 100 cm.

Inv. broj U-176.

Donja kružna ploča rezbarenog oboda postavljena je na tri kuglaste noge. Na ploču su pričvršćene tri sjedeće lavlje figure u punoj plastici, okrenute jedne drugima leđima. Na glavama lavova leži gornja veća ploča stola identičnog oboda s rezbarenim vegetabilnim ukrasom u secesijskoj stilizaciji.

Ovaj tip stola Szep varira u svom kasnijem samostalnom radu.

4. PSIHA

Svijetlo politirana orahovina.

Rad J. Szepa vjerojatno po vlastitom nacrtu, u Tvornici Josip Povichil, oko 1910. Bez signature.

Veličina: podnožje: 40×110×42 cm; ogledalo: 230×100 cm.

Trajna pohrana SOUR »Mobilia« Ivo Marinković u Muzeju Slavonije.

Podnožje zakošenih stranica i vitičastog oboda flankirano je na uglovima, bujnim rezbarenim cvjetnim ukrasom, što prelazi u volutaste noge. Prednja i postrane plohe urešene su plitko rezanim mrežastim motivom i plastičnim glavicama putta. Na podnožje je postavljeno visoko ogledalo izvijenog brušenog oboda. Uz donji dio ogledala prislonjen je krilati zmaj, izveden u reljefu, a na vrhu ogledala je krilati ženski lik u polusjedećem položaju, raširenih ruku. Skulptoralno oblikovana figura, ogrnuta tvrdo izvedenom draperijom pod utjecajem je pučke crkvene skulpture. Osim ovih ukrasa na ogledalo su aplicirani i rezbareni cvjetni ukrasni elementi, koji su djelomice oštećeni.

Identična psiha, vjerojatno rad Josipa Szepa nalazi se u Zagrebu, u posjedu Mirte i Josipa Krušića (Naselje Xaver bb). Osim ogledala u njihovom posjedu se nalazi i rezbarena sofa s dva naslonjača i dvije stolice, koje je po svoj prilici izradio Szep.

5. LUSTER

Rezbarena, tokarena i politirana orahovina.

Rad J. Szepa, vjerojatno po vlastitom nacrtu, oko 1925—1930.

Veličina: vis. 127,5 cm; \varnothing 65 cm.

Inv. broj U-2017.

Nosač u obliku tordiranog stuba ima na vrhu profilirano proširenje za pričvršćivanje o strop. Na donjem kraju nosača je kanelirana ukrasna profilacija, na koju se nastavlja kuglasti dio s tokarenim šiljkom. Iz kuglastog dijela izlaze tri kraka sastavljena od po dvije rezbarene vitice, što nose profilirane čašice s držačima za žarulje u obliku svijeća.

U oblikovanju i izradi lustera primijenjeni su krajnje pojednostavljeni elementi baroka i rokokoja.

RADOVI JOSIPA SZEPA U USTANOVAMA I PRIVATNOM POSJEDU U OSIJEKU

1. RADNA SOBA — KABINET

Politirana orahovina. Rezbarenje i kiparska obrada.

Rad J. Szepa po vlastitom nacrtu, prema literaturi po izboru naručitelja, oko 1935.

Signatura: J. Szep na pisaćem stolu, dolje desno.

Garnitura je nepotpuna (manjka stol i naslonjači).

U posjedu Okružnog javnog tužilaštva, Osijek,

Provenijencija: obitelj osječkog trgovca Lavoslava Roregera.

a) BIBLIOTEČNI ORMAR (Sl. 5)

Ima monumentalne proporcije, sastavljen je iz četiri jednokrlna ormara i središnjeg dvokrlnog zastakljenog ormara s rezbarenim ukrasnim letvicama. Ormari su spojeni karijatidama, izvedenim u punoj plastici, ogrnutim draperijom. Na vratnicama ormara izmjenjuju se likovi atlanta koji nose zemljinu kuglu s likovima strijelaca, izvedenim u dubokom reljefu, a ispod njih je reljefni vegetabilni ukras. Ormari su postavljeni na noge u obliku lavljih šapa.

b) PISAČI STOL (Sl. 6)

Tektonski je oblikovan, sa sprijeda zatvorenim korpusom. Leži na lavljim šapama. Na vijencu je rezbareni motiv akantusa, a prednja stranica je ukrašena duborezom sa scenom koju je Szep nazvao »Utrka s vremenom«. Prikazana su s profila tri četveroprega u nezaustavljivom trku od izlazećeg Sunca ka izlazećem Mjesecu. Scena simbolizira vječnu čovjekovu težnju da pobijedi vrijeme.

c) STOLICA

Masivna stolica s visokim bogato izrezbarenim naslonom, ukrašena je vegetabilnim motivom. Na naslonu su inicijali naručitelja Lavoslava Roregera (LR)

d) SOFA (Sl. 7)

Impozantna sofa oblikovana je kao klupa ravnih linija, što je možda reminiscencija na renesansnu klupu-sanduk (cassapanca). Visoki ravni leđni naslon i sjedalo su tapecirani. Zatvorene stranice sofe ispod ručnog naslona providene su policama i zastakljene. Široki ručni naslon, vijenac leđnog naslona i podnožje bogato su ukrašeni izuzetno dobro izvedenom rezbarijom s bujnim akantusom i cvijećem.

e) LUSTER

Iz masivnog rezbarenog centralnog dijela izlazi šest savijenih krakova s čaškama i držačima za žarulje. Na strop se pričvršćuje ukrasnom rozetom. Očiti je nesklad u odnosu visine i masivnosti lustera.

f) OKVIR ZA SLIKU (Sl. 8)

Široki masivni okvir ima pravokutni oblik. Cijela površina je bogato izrezbarena lisnatim ukrasnim elementima.

U izradi ove garniture namještaja Szep je težio izrazitoj monumentalnosti, što je možda bio i zahtjev naručitelja. U kreiranju ukrasa ima dosta slobode, kao i kombiniranju figuralnih i biljnih motiva.

Evidentna je velika opreka između samog stolarskog i drvorezbarskog rada, s jedne strane, i skulptorskih elemenata, s druge. Dok je rezbareni vegetabilni motiv izvrsno izrađen i pun života, figuralni su elementi u svojoj naivnoj i čak neznačajnoj izvedbi pomalo groteskni. To je osobito evidentno na karijatidama, posebno na licima i ekstremitetima. Deformacije i grotesknost uočavamo i na likovima vozara kočija s reljefa na pisaćem stolu. Likovi konja na istom reljefu izvedeni su s više anatomske točnosti i punji su zamaha u svom nezadrživom pokretu. Izvjesna stilizacija ne umanjuje taj dojam dobro ilustriranog kretanja.

I ovaj Szepov rad, kao i primjeri u Muzeju, dokazuje njegovu izuzetnu rezbarsku vještinu, kao i nedovoljno poznavanje oblikovanja plastičnih volumena i osobito ljudskog lika.

2. RADNA SOBA (HERRENZIMMER) (Sl. 9)

Crno močena orahovina s umecima od crvenkasto politirane orahovine. Rezbareni ukras. Rad J. Szepa po predlošku, 1924.

U posjedu Općinske skupštine Osijek, smještaj u Vili »Osijek«.
Provenijencija: otkup od Marije Speiser, rođ. Masl.

a) ORMAR ZA KNJIGE

Postrana krila trokrilnog ormara su zastakljena i ukrašena rezbarenim letvicama. Središnji dio je bogato izrezbaren motivom maskerona i kartuše s inicijalima HS (Hans Speiser, suprug bivše vlasnice) i ukrašen četvrtastim umetkom od crvenkasto politirane orahovine. U donjem dijelu ormara su tri ladice. Ormar leži na niskim profiliranim nogama.

b) PISAĆI STOL

Zatvoreni postrani prizmatični ormarići flankirani su pilastrima i povezani središnjom ladicom u jedinstvenj korpus. Ukrašeni su umecima od politirane orahovine i aplikacijama od plastično oblikovanih lavljih glava.

c) POLUFOTELJA

Na blago savijenim nogama leži tapecirano sjedalo s kojeg se uzdiže visoki izvijeni naslon. Srednji dio naslona i sjedalo presvučeni su smeđom kožom.

d) STOL

Na profiliranom postamentu je kubični četverostrani potporan, obložen politiranim pločama. Na potpornju leži kružna ploča obrubljena rezbarenim jajastim nizom.

e) NASLONJAČI I SOFA

Drveni nosači naslonjača (4 kom.) i sofe ukrašeni su rezbarenim motivom lisnatih vitica. I naslonjači i sofa su tapecirani i presvučeni tamnosmeđom kožom.

f) PODNA SVJETILJKA

Postavljena je na kružno postolje. Profilirani visoki nosač izrađen je tokarenjem. Na vrhu je široko profilirano sjenilo od svijetlosmeđe svile s končanim resama.

g) PODNI SAT

Mehanizam sata je ugrađen u visoko kubično kućište, podijeljeno u dva dijela. Rezbareni ukras kućišta čine jajasti niz i biljni motiv. Brojčanik sata s arapskim brojkama, bez signature izrađen je od kositra i mjedi.

Nije pouzdano utvrđeno da li je kućište ovog sata Szepov rad, jer ne pripada ovoj radnoj sobi, u koju je naknadno uklopljen.

Opisana garnitura namještaja predstavlja tipični, gotovo obvezni inventar stanova poslovnih ljudi i poduzetnika u razdoblju između dva svjetska rata. Uvijek je prisutna težnja za reprezentacijom, u primjeni skupog materijala, kao i u nastojanju za što solidnijom obrtničkom izvedbom.

Garnitura je vjerojatno izrađena po predlošku iz onovremenskih njemačkih ili austrijskih kataloga namještaja, uz poneku osobnu notu u oblikovanju i izvedbi pojedinih elemenata i ukrasnih detalja (na primjer maskerona u obliku lavljih glava, prisutnih i na drugom Szepovom namještaju).

3. PODNI SAT

Crno močena orahovina, rezbareni ukras.

Rad J. Szepa, 1924.

Mehanizam sata-njihalice s mjedenim utezima i jednostavnim emajliranim brojčanikom i uređajem za izbijanje, izrađen u Londonu (bez signature).

U privatnom posjedu u Osijeku.

Provenijencija: ostavština Marije Speiser (Prvobitno dio garniture radne sobe, pod red. brojem 2).

Kučičšte sata kubičnog oblika podijeljeno je u tri dijela. Na stiliziranim životinjskim šapama leži zatvorena profilirana baza, na kojoj je zatvoren dio kučićšta s ukrasnom kartušom s inicijalima HS, kao na ormaru za knjige u radnoj sobi, redni broj 2. Srednji zastakljeni dio, u kojem su utezi i klatno, flankiran je stiliziranim korintskim polustupićima i ukrašen rezbarenim letvicama, te maskeronom. Na gornjem dijelu kučićšta, u kojem se nalazi mehanizam sata, izrezbaren je kružni vijenac oko brojčanika, a cijeli korpus završava profiliranim vijencem s rezbarenim lisnatim ukrasom.

4. NASLONJAČI (2 komada)

Crno močena orahovina, rezbareni ukras.

Rad J. Szepa, 1924. (okviri naslonjača).

U privatnom posjedu u Osijeku. (kao pod rednim brojem 3)

Ostavština M. Speiser.

Vitičasto profilirani okviri fotelja stoje na niskim neznatno savijenim profiliranim nogama. Profilacije i jednostavni ukras izvedeni su rezbarenjem.

Sjedalo naslonjača je nisko i duboko, a naslon izrazito visok i bogat. Naslonjač je sa svih strana tapeciran i presvučen svilenom tkaninom (obnovljeno).

5. BLAGOVAONICA

Smeđe močena orahovina, rezbareni ukras. Brušeno ogledalo i fasetirano staklo.

Rad J. Szepa po nacrtu, na žalost, nepoznatog projektanta (nacrt je izgubljen)

U privatnom posjedu u Osijeku.

Provenijencija: otkup od M. Speiser.

a) KREDENC

Monumentalnih je dimenzija. Donji zatvoreni dio višestruko je rasčlanjen i postavljen na noge u obliku životinjskih šapa.

Srednji segment koji ima oblik servanta, ali tu funkciju gubi zbog izuzetne visine, trodijelan je, konvenksnog oblika i ima tri ladice. Flankiraju ga dva visoka uska jednokrila ormarića, što nadvisuju servant. Uglovi između servanta i postranih ormarića, zatvoreni su polukružnim malim vitrinama s fasetiranim vratašcima. U gornjem dijelu kredenca uzdiže se veliko polukružno brušeno ogledalo u masivnom okviru s rezbarenim jajastim nizom i biljnim motivima. Okvir ogledala leži na podnožjima u obliku bujnog akantusa, položenim na postrane ormariće. Na zatvorene plohe kredenca aplicirane su ukrasne kartuše u obliku velikih stiliziranih maskeroma, grozdova i girlandi izvedenih u duborezu.

b) VITRINA

Jednostavni zatvoreni korpus vitrine postavljen je na podnožje s dvije profilirane ladice. Dvokrila vrata su zastakljena i ukrašena sitnim i krupnijim rezbarenim lisnatim nizom, kao i jednostavni vijenac.

c) STOL

Postavljen je na profiliranu četvrtastu bazu s masivnim prizmatičnim potpornjem. Masivna ploča stola ima jednostavni zaobljeni obod. Stol se može razvući za 12 osoba.

d) STOLICE (12 komada)

Postavljene su na prednje noge savijene à la »pied de biche«, ukrašene stiliziranim rezbarenim biljnim motivom i na stražnje prizmatične, neznatno savijene noge. Sjedača unutar šireg oboda presvučena su smeđom kožom. Blago savijeni leđni naslon ima umetnutu letvicu sa stiliziranim biljnim ukrasom.

e) POLUFOTELJE (2 komada)

Identičnog su oblika kao stolice i imaju profilirane blago savijene ručne naslone, što završavaju u obliku voluta.

Osnovne odlike opisanog namještaja su monumentalnost, veoma kvalitetan materijal i osobito izvrsna izvedba. Iako proporcije predimenzioniranog kredenca odudaraju od ostalih dijelova garniture, posebno vitrine, ipak ne izazivaju nesklad. Pretpostavljamo da je vitrina rađena po drugom nacrtu — možda Szepovom — pa se stoga o dimenzijama i oblikom, kao i skromnim uresom potpuno razlikuje od pompeznog kredenca. Jednostavnost u oblikovanju stola i stolica ukazuje na različitog autora projekta.

6. SALONSKA GARNITURA

Crno močena orahovina, rezbareni i tokareni ukras.
Rad J. Szepa po vlastitom nacrtu, oko 1925.
U posjedu Edite Mušić-Bartolović, Osijek.

a) STOL

Postavljen je na jednostavnu kružnu ploču sa skrivenim potpornjima, na kojoj su tri sjedeća lava leđima okrenuta jedni drugima. Glave lavova spojene su spljoštenom kuglom, na kojoj leži oktogonala ploča s visokim obodom, koja nosi gornju jednostavnu kružnu ploču bez ukrasa.

Veličina: vis. 75 cm; ϕ plče 96 cm.

b) STOLICE (2 komada)

Izrađene su po uzoru na renesansne stolice, tzv. »Klappstuhl«. Na sastavima nogu i sjedača, i s prednje i sa stražnje strane, plastično su izvedene lavlje glave i voluta. Na letvici leđnog naslona je izrezbareni motiv akantusa i girlande, a na spojevima s naslonom su uzvišene plastične lavlje glave. Ručni nasloni su savijeni u volutu. Rasponci između nogu su tokareni i završavaju volutama položenim na četvrtaste baze.

Veličina: vis. 107 cm; sjedalo: 55x48 cm; duž. rasponaca 70 cm.

d) PODNA SVJETILJKA

Postavljena je na kružno postolje, na kojem je tokareni nosač spojen s postoljem volutama. Nosač završava rezbarenom cvjetnom čaškom, iznad kojeg je sjenilo od papira.

Svjetiljka je prerađena i nema više prvobitne dimenzije.

Opisani namještaj možemo komparirati sa stolom i stolicama u zbirci Muzeja Slavonije (kat. broj 3. i 2.). Evidentno je da je Szep varirao ovaj tip stola s lavovima-nosačima, mijenjajući boju močila i dodajući pojedine elemente, ali u biti uvijek iste konstrukcije.

I na stolicama uočavamo izvjesne razlike. Dok su prijujerci u Muzeju izrađeni po predlošku skladnih proporcija, u ovoj garnituri stolice su predimenzionirane, u skladu sa Szepovom težnjom ka monumentalnošću.

Ida Horvat

TÄTIGKEIT DES JOSIP SZÉP IN OSIJEK

Zusammenfassung

Holzschnitzer, Tischler und Bildhauer Josip Szép (Makó, Ungarn 1895 — Osijek, 1973) war nach der Schulausbildung in Sombor und Budapest auf dem Gebiet Österreich-Ungarns tätig.

1903 kommt er nach Osijek und arbeitet bis 1914 in der Möbel- und Werkzeugfabrik von Josip Povischil, in der Bildhauerabteilung als Holzschnitzer und Möbelzeichner. In seiner selbständigen Werkstatt (den Gewerbeschein bekommt er 1924) erzeugt er verschiedenes Möbel im Geiste des Historizismus für Besteller aus Osijek, Belgrad, Zagreb, Skopje u. a. Er stellte auf der Wirtschaftsausstellung und Messe in Osijek 1929 aus.

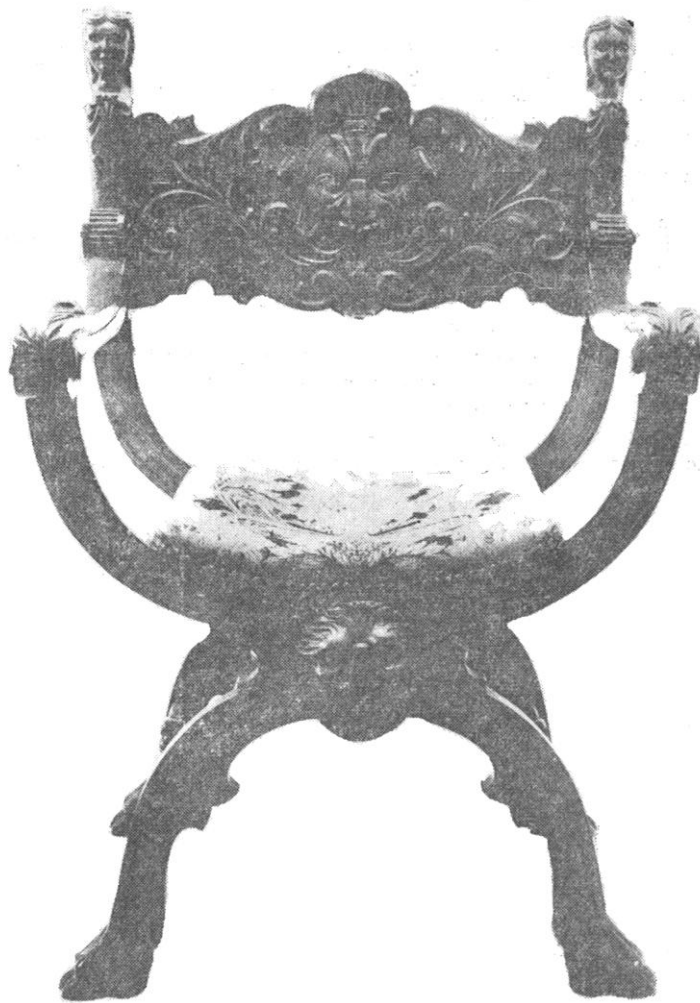
Außer Stilmöbel spezialisierte er sich auch für die Herstellung des Mobiliars und der Ausstattung für Kirchen als auch des Mobiliars für profane Interieure, was nur sehr fragmentarisch bewahrt ist.

In den Nachkriegsjahren übernimmt er kleinere Holzschnitzarbeiten, im hohen Lebensalter befaßt er sich mit Erfindungen.

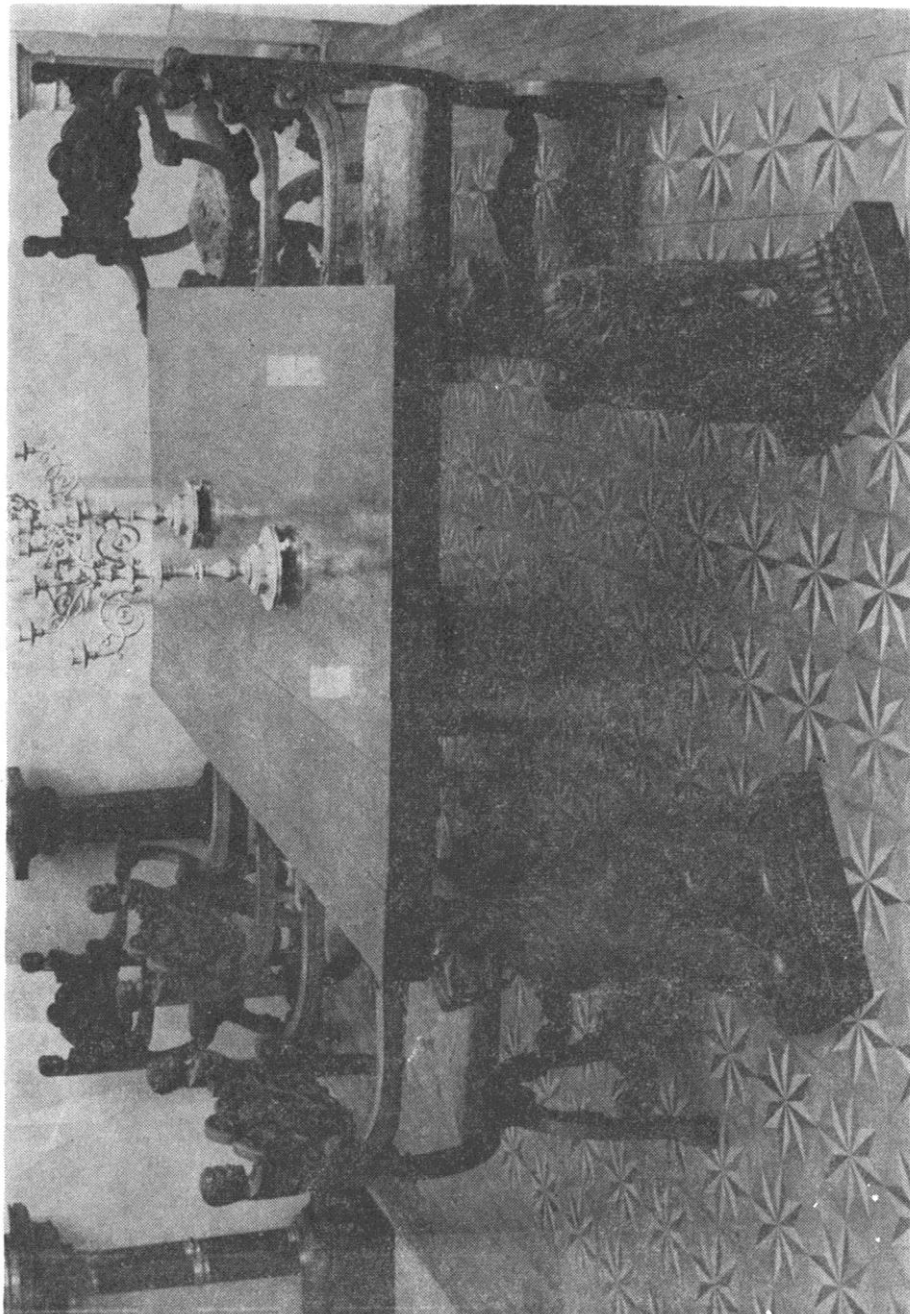
Die Kennzeichen der Arbeit von Szép sind Handarbeit und Nachahmung der historischen Stile. Seltener kreiert er individuell.

Mit seiner Arbeit trägt er der Wiederherstellung und der Pflege des Holzschnitzer- und Tischlerhandwerks in der Zeit der allgemeinen industriellen Herstellung des Möbels und der Ausstattung des Interieurs bei.

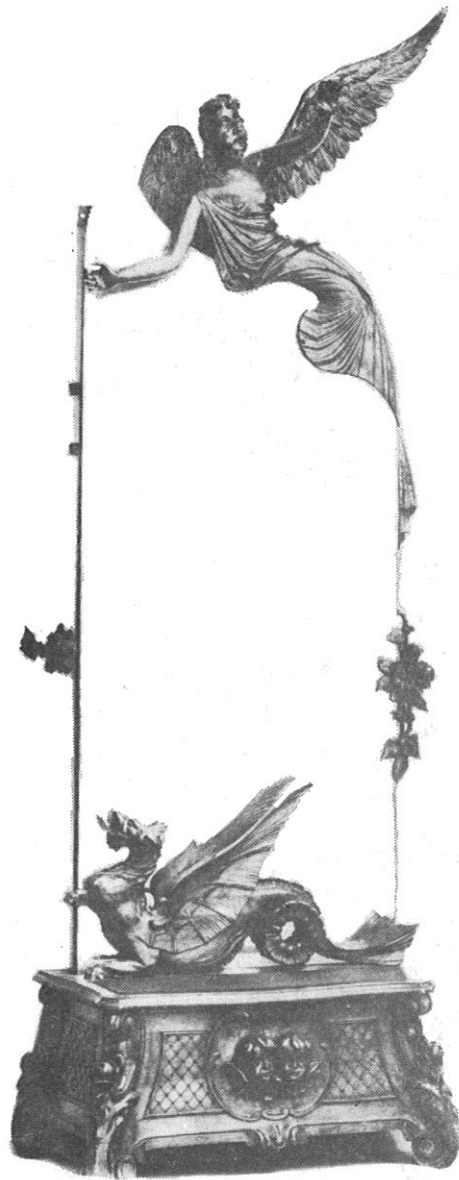
Die bewahrten Arbeiten des Josip Szép befinden sich im Museum Slawoniens Osijek und den anderen öffentlichen Anstalten, in privaten Häusern und Kirchen in Osijek u. a.

Sl. 1. Stolica s rezbarenim ukrasom, oko 1914.

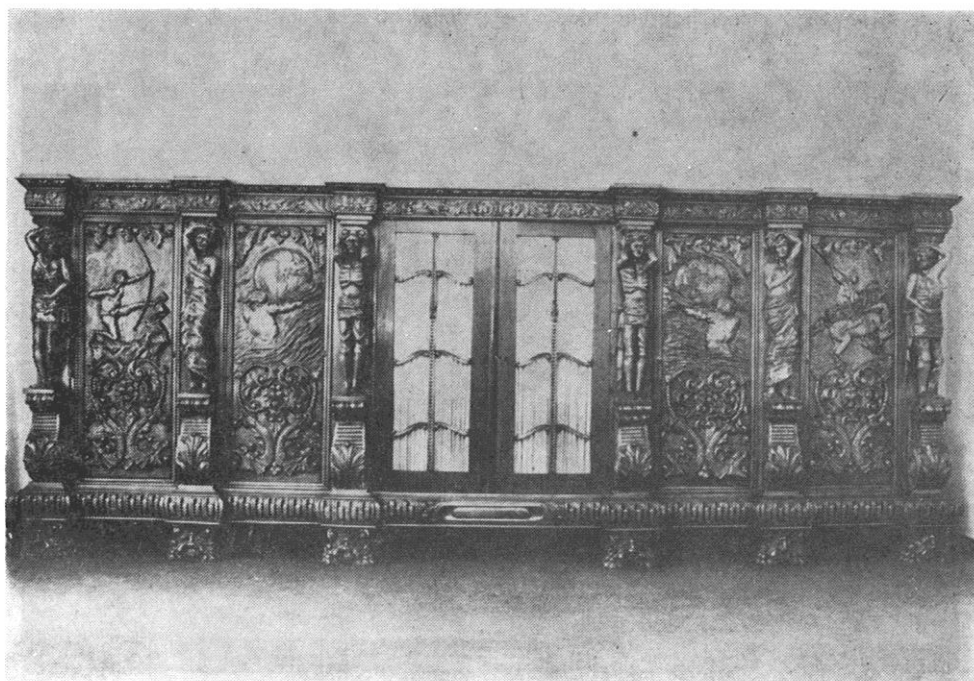
Sl. 2. Stol za reprezentaciju i stolice, oko 1914.

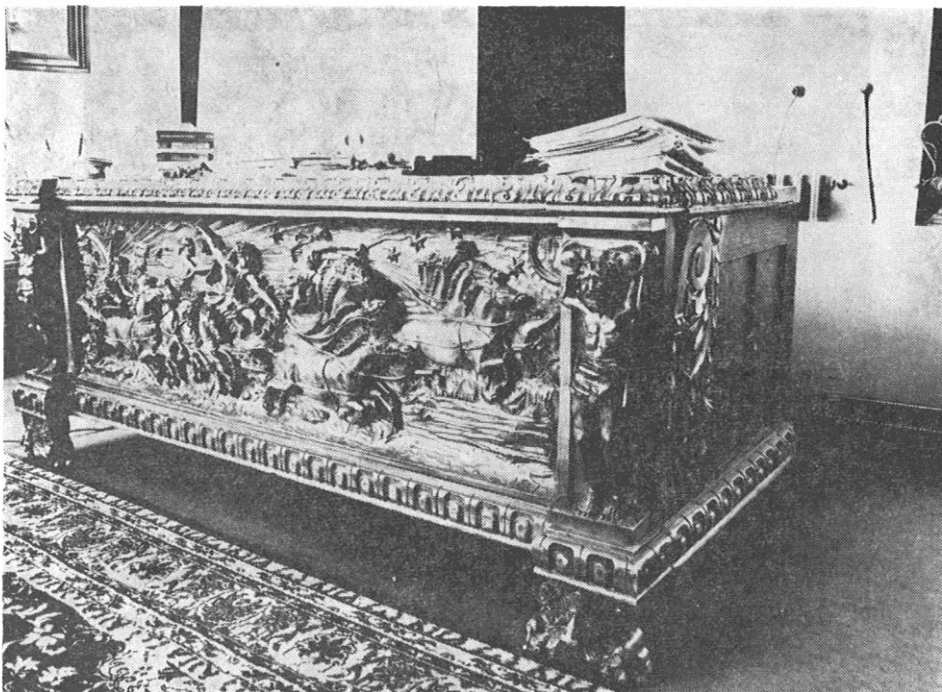
Sl. 3. Psiha s reljefnim i figuralnim ukrasom, oko 1910.

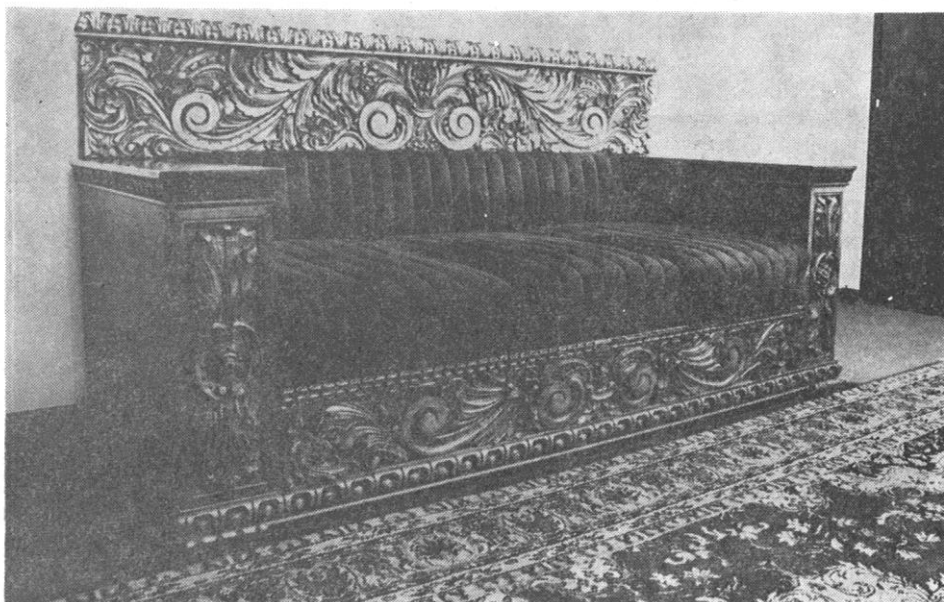
Sl. 4. J. Szép s pomoćnicima, uz prijestolje izrađeno za prav. crkvu u Kneževu, 1929. god.

Sl. 5. Bibliotečni ormar (dio radne sobe) s figuralnim i reljefnim ukrasom, 1935.

Sl. 6. Pisaćji stol (dio radne sobe) s reljefnim prizorom utrke, 1935.

Sl. 7. Sofa (dio radne sobe) s rezbarenim vegetabilnim dekorom, 1935.

Sl. 8. Okvir za sliku (dio radne sobe), izveden rezbarenjem, 1935.

Sl. 9. Radna soba (Herenzimmer) s rezbarenim ukrasnim elementima, 1924.